

Ο Πατριάρχης Φώτιος, καθήμενος σε θρόνο, όπως εικονίζεται σε μικρογραφία του Ιωάννου Σκυλίτζη

Το Πανεπιστήμιο της Μαγναύρας

Πνευματικός Φάρος για τον Ευρωπαϊκό Πολιτισμό

● **Του Δρος Αντώνη Πρωτοπαπά**
Ιστορικού-Ερευνητή

Τελευταία μας ήρθε μια σημαντική είδηση από την Κωνσταντινούπολη πως η αρχαιολογική σκαπάνη ανακάλυψε τα ερείπια του ξακουστού παλατιού της Μαγναύρας («Μεγάλη Αυλή»), όπου οι διάφοροι αυτοκράτορες του Βυζαντίου υποδέχονταν με πάσα μεγαλοπρέπεια τους ξένους Πρέσβεις και υψηλούς επισκέπτες. Η Μαγναύρα υπήρξε μια από τις πολυτελέστετες οικοδομές στον περίβολο των βασιλικών παλατιών του Βυζαντίου.

Η οικοδομή εκτίσθη από τον Μεγάλο Κωνσταντίνο και πήρε το όνομα «Μεγάλη Αυλή» (Μαγναύρα). Το παλάτι επεκτάθη από άλλους αυτοκράτορες, που ακαλούθησαν, και αποτελείτο από κοιτώνες, αίθουσες αναμονής, ιματιοφυλάκια κ.ά. Το παλάτι είχε πολλές μεγάλες και διακοσμημένες αίθουσες με χρυσοῦφανα παραπετάσματα, ψηφιδωτά και

γλυπτές διακοσμήσεις. Το κυριότερο δωμάτιο ήταν ο μέγας τρίκλιнос, η αίθουσα του θρόνου. Υπήρχαν χρυσά «σελλία», καθίσματα όπου τοποθετούντο οι βασιλικές χλαμύδες και τα στέμματα. Στο μέσο της ανατολικής πλευράς, υψούτο ο βασιλικός θρόνος, όπου εκατέροθεν υπήρχαν δύο πελώριοι επίχρυσοι λέοντες. Εδώ ο Αυτοκράτορας εδέχετο τους Πρέσβεις και τους επίσημους. Ο θρόνος ανυψούτο μέχρι της οροφής για εντυπωσιασμό των ξένων.

Στο χώρο αυτό λειτουργούσε κατά τον 9ο και 10ο αιώνα η Ανώτατη Σχολή Μαγναύρας και η οποία διετέλεσε υπό την καθοδήγηση του Μαθηματικού Λέοντα και οποίος εδίδασκε φιλοσοφία και μαθηματικά, την γεωμετρία ο μαθητής του Θεόδωρος, την αστρονομία ο Θεοδήγιος και τη γραμματική ο Κομητάς. Σημαντική θέση στην Ανώτατη Σχολή είχαν επίσης ο Μέγας Φώτιος και ο διαφωτι-

στής των Σλάβων Κύριλλος. Και οι δύο μαζί με τον Αντιβασιλέα Βάρδα διαμόρφωσαν την πολιτική του εκχριστιανισμού των Σλάβων και επεξεργάστηκαν την δημιουργία ενός Σλαβικού αλφαβήτου.

Η Ανώτατη αυτή Σχολή έμελλε να διαδραματίσει τεράστιο ρόλο στη διατήρηση του αρχαίου Ελληνικού Πολιτισμού και των επιστημών και να επηρεάσει την μεταπήδηση του πνεύματος της γνώσης στην Δυτική Ευρώπη και που τελικά οδήγησε στην Αναγέννηση. Χαρακτηριστικό παράδειγμα της διαχρονικής επίδρασης του πνεύματος της Μαγναύρας υπήρξε ο λόγιος Εμμανουήλ Χρυσολωράς (1355 - 1415) που σαν διδάσκαλος πολλών επιφανών προσωπικοτήτων στη Δύση μετέφερε τις γνώσεις και τα πνευματικά επιτεύγματα του Βυζαντίου και ιδιαίτερα ό,τι είχε να προσφέρει η κλασική Ελλάδα.

Η είδηση της ανακάλυψης αυτής προκάλεσε αίσθημα μεγάλης χαράς ανάμεσα στον κόσμο των γραμμάτων και ιδιαίτερα από την Ουνέσκο, που παρακολουθεί από κοντά την διεξαγωγή των ανασκαφών παρέχοντας πλήρη υποστήριξη στην αναστήλωση ενός ιδρύματος που ο σημερινός πολιτισμός μας οφείλει πολλά.

Η Κωνσταντινούπολη στην περίοδο κατά την οποία ήκμαζε η Μαγναύρα υπήρξε μεγάλη πολυεθνική μητρόπολη ολόκληρου του Μεσογειακού και Ευρωπαϊκού χώρου και αδιαφιλονίκητα ήταν το μεγαλύτερο εμπορικό και πνευματικό κέντρο του χώρου αυτού. Η ίδια η πόλη συγκέντρωνε ξακουστούς λόγιους και σοφούς που διέδιδαν τις τέχνες και τις επιστήμες και μοναδικούς τεχνίτες που παρήγαγαν υπέροχα είδη χρυσοχοΐας και άλλα είδη πολυτελείας. Ο κάθε Αυτοκράτορας φρόντιζε με την σειρά του να οικοδομήσει λαμπρές οικοδομές παλάτια και εκκλησίες. Πολλοί ξένοι επισκέπτες έπλεξαν με θαυμασμό το εγκώμιο της πόλης χαρακτηρίζοντας την σαν «μια πόλη θαυμάτων».

Ο 9ος αιώνας είναι ο κατ' εξοχήν αιώνας που έγινε μάρτυρας μιας αξιοθαύμαστης αναβίωσης των γραμμάτων και των τεχνών στην Κωνσταντινούπολη. Σ' αυτό συνέτεινε η ανάκαμψη της οικονομίας, ιδιαίτερα με τον τερματισμό της φθοροποιού περιόδου της εικονομαχίας και της ικανής διακυβέρνησης του Αυτοκράτορα Θεοφίλου και της Θεοδώρας και λίγο αργότερα του Καΐσαρα Βάρδα. Ο τελευταίος το επροίκισε γενναιόδωρα «δαφιλώς επαρκών» το Πανεπιστήμιο για να καταστεί ο φάρος της γνώσεως. Οι σοφοί αυτοί του Πανεπιστημίου της Μαγναύρας συνδέονταν μεταξύ τους με στενούς προσωπικούς δεσμούς, όπου συναντιό-

ντουσαν στη βιβλιοθήκη του Μεγάλου Φώτιου, όπου συζητούσαν θέματα θρησκευτικά, φιλοσοφία, ποίηση έργα του Πλάτωνα και Αριστοτέλη, Λογική, Μαθηματικά, Φυσική και Αστρονομία, δηλ. όλο το φάσμα του πνευματικού μεγαλείου της αρχαίας Ελλάδας. Στο Μέγα Φώτιο οφείλεται η σύλληψη της ιδέας του εκχριστιανισμού των Σλάβων, επινοώντας γι' αυτούς μαζί με τους συνεργάτες του ένα Σλαβικό αλφάβητο. Ο ίδιος συγκέντρωνε την φλογερή ευλάβεια τόσο προς την γνώση όσο και προς την ορθόδοξη πίστη. Λίγο αργότερα ο Κωνσταντίνος Πορφυρογέννητος στα μέσα του 10ου αιώνα επεδίωξε να κάνει πιο προσιτή την αρχαία κληρονομιά μέσω της αναδιοργάνωσης του εκπαιδευτικού συστήματος στην Κωνσταντινούπολη.

Μέσω της Σχολής και ιδιαίτερα μέσω του Μεγάλου Φώτιου και του Αρέθα οφείλουμε την διάσωση πολλών κειμένων με την συγκέντρωση στις βιβλιοθήκες τους έργων της αρχαίας Ελληνικής περιόδου.

Το εύρος της μάθησης του Μεγάλου Φώτιου φαίνεται από τα έργα που μας κληροδότησε, ανάμεσα τους το «Λεξικό», «Η Βιβλιοθήκη» (το έργο αποτελείται από 270 κεφάλαια και είναι μια καταγραφή όσων έργων κλασικής περιόδου που είχε διαβάσει. Σε έκταση το έργο είναι κάπου 1300 σελίδες και περιλαμβάνει περίληψη και δικά του σχόλια). Πολλά από τα έργα αυτά έχουν δυστυχώς χαθεί σήμερα γι' αυτό και αποτελούν σημείο αναφοράς. «Τα Αμφιλόχεια» μια συλλογή από 300 κεφάλαια με ποικιλία θεμάτων που περιλαμβάνουν τη ιστορία των λαών της Μέσης Ανατολής, της Περσίας, της Αραβίας και της Αφρικής.

Μαζί με τον Μέγα Φώτιο στη Σχολή edίδασκει και ο Αρέθας, μαθητής και συνεχιστής του έργου του. Γεννήθηκε γύρω στα 850. Έκανε μια λαμπρή σταδιοδρομία ως Αρχιεπίσκοπος Καισάρειας στην Καππαδοκία. Είχε μια πλουσιότατη βιβλιοθήκη με κλασικούς συγγραφείς και συνήθιζε να προσθέτει τις προσωπικές του σημειώσεις στα περιθώρια των βιβλίων αυτών. Από τα γραπτά του μπορούμε να βγάλουμε το συμπέρασμα πως κατείχε μια βαθιά κλασική μόρφωση και οξύ κριτικό πνεύμα. Από την βιβλιοθήκη του δυστυχώς σώζονται μόνο οκτώ τόμοι. Το πιο σπουδαίο από τους διασωθέντες τόμους είναι το έργο του Ευκλείδη. Εδώ αναφέρει σε μια από τις σημειώσεις του πως ο Λέων χρησιμοποίησε Ελληνικά γράμματα σαν αλγεβρικά σύμβολα. Το 895 ο Αρέθας παρήγγειλε ένα αντίγραφο του έργου του Πλάτωνα, που περιείχε εικοσιτέσσερις από τους διαλόγους. Στις σημειώσεις του στην

**Η Σχολή Φιλοσόφων.
Αριστερά καθηγητής
διδάσκει ομάδα μα-
θητών με τα τετράδια
ανοιχτά. Από τις μι-
κρογραφίες του Ιωάν-
νου Σκυλίτζη**

«Απολογία» δίδει πλούτο πληροφοριών σχετικά με τους κατήγορους του Σωκράτη. Ο Αρέθας Καισαρείας υπήρξε ένας ακούραστος λόγιος, χάρη στον οποίο διασώθηκαν περισσότερα από τα έργα του Πλάτωνα και Αριστοτέλη».

Η λειτουργία της Σχολής της Μαγναύρας επηρεάστηκε σοβαρά μετά την δολοφονία του Βάρδα και λίγο αργότερα του ίδιου του Αυτοκράτορα Μιχαήλ Γ' (δεύτερο ήμισυ του 9ου αιώνα). Το κυριώτερο όμως πλήγμα ήταν η εξορία του πατριάρχη Φώτιου (ο Αυτοκράτορας Βασίλειος Α' που τον διαδέχθηκε ήταν αγράμματος). Εν τούτοις, όλο αυτό το διαφωτιστικό έργο για ένα σχεδόν αιώνα δεν πήγε χαμένο και πολλοί μετέπειτα Αυτοκράτορες προσπάθησαν να την αναβιώσουν. Ολοι αυτοί οι διανοούμενοι, καθηγητές και φοιτητές με τα έργα τους συνέχιζαν να διαφωτίζουν την Νότια Ιταλία και Σικελία όπου τα θεμέλια του αρχαίου ελληνικού πνευματικού πολιτισμού διατηρήθηκαν σε μεγάλο βαθμό και έγιναν αντικείμενο διδασκαλίας, όπως η ιατρική, γραμματική, ρητορική, διαλεκτική, ποίηση, ιστορία και φιλοσοφία.

Στη Ρώμη, επίσης κατοικημένη από καλλιεργημένους Έλληνες, σε Μοναστήρια συνέγραφαν βιβλία στα Λατινικά βασισμένα σε αρχαία Ελληνικά κείμενα. Ο Αναστάσιος ο «Βιβλιοθηκάριος» είχε αναλάβει τις διπλωματικές σχέσεις με το Βυζάντιο πέθανε το 886. Υπήρξε μέγας λάτρης του έργου του διαφωτιστή των Σλάβων Κυρίλλου. Υπήρχε επίσης μεγάλο ενδιαφέρον εδώ για την ιατρική και μεταφράστηκαν έργα των Γαληνού, Ιπποκράτη, Διοσκουρίδη. Η επίδραση αυτή επεκτείνεται και προς την υπόλοιπη Ευρώπη.

Ο 9ος αιώνας, επί Λουδοβίκου του Ευσεβούς και Καρόλου του Φαλακρού, στη Γερμανία σηματοδεύτηκε από τον πολιτισμό του βιβλίου. Μελετούν τους συγγραφείς της αρχαιότητας καθώς βλέπουν πηγές σοφίας και γνώσης. Μεταφράστηκαν έργα του Αριστοτέλη, πηγή απαραίτητη για τη χριστιανική πίστη. Ακολούθησαν η αλματώδης ανάπτυξη

της βιβλιοθήκης και στη Γαλλία, όπου διδασκώταν αρχαία ελληνική ιατρική, την αριθμητική και αστρονομία του Βοήθιου, πραγματεία γεωμετρίας του Ευκλείδη, τα Λογικά του Αριστοτέλη.

Το Βυζάντιο από τον 9ο και 10ο αιώνα, στράφηκε ξανά στις ελληνικές ρίζες του. Σ' αυτό συνέτεινε η παρουσία του Πανεπιστημίου της Μαγναύρας και η φωτεινή επίδραση του Μεγάλου Φώτιου και του Λέοντα του Φιλοσόφου. «Ο κόσμος της χριστιανικής μεσαιωνικής Δύσης έβαλε τα δυνατά του για να ξαναβρεί την αρχαία ελληνική σοφία. Τα κατάφερε χάρη σε μια αξιοθαύμαστη προσπάθεια πολλών αιώνων, με πείσμα και υπομονή που μαρτυρά τη βαθειά ριζωμένη πεποίθηση ότι εκεί βρισκόταν η μήτρα του πολιτισμού. Στην αναζήτηση αυτή έχει μια οφειλή προς την Ανατολική Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία. Την Κωνσταντινούπολη, τον μεγάλο ξεχασμένο της Ευρωπαϊκής κληρονομιάς, με τον οποίο μοιράζονταν το ίδιο πνευματικό και πολιτιστικό κληροδότημα, εκείνο της κλασικής αρχαιότητας». (Συλβαίν Γκουγκενέμ «Ο Αριστοτέλης στο Μον-Σαιν-Μισέλ» Οι ελληνικές ρίζες της χριστιανικής Ευρώπης, Σελ. 20)

Χαιρόμαστε ιδιαίτερα που η αρχαιολογική σκαπάνη ξανάφερε στην επικαιρότητα ένα πνευματικό ίδρυμα του μεσαίωνα, που η συνεισφορά του στον κόσμο της επιστήμης και της γνώσεως γενικά υπήρξε μοναδική και ανεπανάληπτη και όπου οι σημαντικές ιδέες της Αναγέννησης στην Ευρώπη άγουν την καταγωγή τους σ' αυτό το πανεπιστήμιο της Μαγναύρας στην Κωνσταντινούπολη. ■

Σημειώσεις

Συλβαίν Γκουγκενέμ : Ο Αριστοτέλης στο Μον-Σαιν-Μισέλ

Εκδόσεις Ολκος

Dvorník F : Patriarch St. Ignatius and Casear Bardas

Byzantinoslavia 27, 1996 σελ. 7-22

Dostálová R : Byzantská Vzdělanost

Uysěhrad, Praha 2003

Αντώνης Προτοπαπιάς: Κύριλλος και Μεθόδιος ανάμεσα στους Σλάβους

Λευκωσία 2006

Δεν ήτανε κανείς

*Δεν ήτανε κανείς, το δωμάτιο ήτανε άδειο, του είχαν πει
μα προχώρησε στο άκουσμα της ίδιας γνώριμης φωνής,
ήτανε το αηδόνι της άνοιξης ο νέος, που σήμαινε επιστροφή
κάπου που τελείωσε, ίσως να στέρεψε για κάποιους η τιμή.*

*Μονάχος με ένα βιβλίο στο χέρι είχε πορευθεί, ακούμπησε εκεί
είχε βλέπετε ξεχάσει πώς είναι να κοιτάς τον κάμπο το πρωί,
μονάχα είχε ζητήσει να ακούσει για λίγο τον ήχο του βιολιστή
είχε σωπάσει από τότε που ήτανε παιδί, σε μια περασμένη εποχή.*

*Τι συμφορά τον είχε βρει, η τύχη τού είχε αρνηθεί,
για τα ωραία και μεγάλα έργα είχε γεννηθεί
άδικος στις μοίρας το παιχνίδι είχε υποταχθεί.
Στης πόλης την πλατεία είχε ξεχαστεί, αφεθεί
ζωγράφος ήθελε να λέγεται της ίδια της ζωής,
με ένα πινέλο είχε πει πως άξια δημιουργείς.*

*Μονάχος μα έτοιμος ο ξένος από χθες,
ρώτησε αν γνώριζε τον τόπο από προχθές
δεν θυμότανε τον νέο που έδινε συμβουλές
μονάχα τον κύριο που ζητούσε αλλαγές,
σε μια ζωή που 'χε ξεχάσει τις χαρές.*

*Δεν ήτανε κανείς, απάντηση δεν είχε βρει
έφαχνε ακόμη στην κάμαρη την ανοιχτή.
Ήτανε άδεια, σκουριασμένη απ' την αυγή
το φως τον είχε κάνει να θυμηθεί τη ζωή,
τώρα ήτανε έτοιμος να φύγει πιο νωρίς
είχε νιώσει ξανά σαν να 'τανε παιδί.*

Αιμιλία Ποίζη